

trzeba sprawdzić pomiar podstawy już oznaczoney, mierząc ją przynajmniej dwa razy; i uważać, czy wypadek roboty drugiej zgadza się zupełnie, z pierwszym.

O przerabianiu Mapp.

52. Chcąc zrobić mapę równą daney, tak się postępuje: na gładkim stole, albo na tablicy rozciąga się papier biały, a na nim mappa, i ta wraz z papierem, za pomocą szpilek, przytwierdza się końcami do tablicy. Późem cienką igielką przekalaia się na mappie końce wszystkich linii, zakręty dróg, rzek, i punkta wszelkich przedmiotów umieszczonych na nięy. Nakoniec, zrobione na papierze dziureczki, połączywszy liniami, częścią prostemi, częścią krzywemi w miarę potrzeby, i oznaczywszy na nim przedmioty każdy właściwym kolorem, utworzy się mappa równa daney.

Naydogodniey iednak jest użyć do tego tafli szklanney, oprawney w ramki, i tey samey wielkości co mappa. Na ten koniec rozciągnąwszy na tafli mapę, a na nięy biały i cienki papier, przytwierdza się razem iedno i drugie do ramek; poczem postawiwszy tafle na przeciw światłu, rysując na papierze ołówkiem wszystkie szczegóły mappy, i nakoniec oznaczaią się właściwemi kolorami.

53. Gdyby zaś szło o przerobienie mappy daney na inną iey podobną, większą od niey albo mnieyszą, to jest: któreby powierzchnia miała się do powierzchni mappy daney, w stosunku danym N: M; wtedy, jeżeli mappa dana ma swoje po-

działkę, wynayduię długość podziałki map-py szukanej, a na długości znalezio-ney zrobiwszy podziałkę, i podług tey wykreśliwszy figurę podobną mappie danej, otrzymam mapę szukaną.

Na ten koniec poprowadziwszy linią *Fig. 20.* nieograniczoną CE, i na tey wziąwszy $DC=M$, $DE=N$, będzie $CD:DE=M:N$. Na linii CE zakreślę półkołę, z punktu D, prowadzę prostopadłą AD do CE, pro-wadzę nadto cięciwy AC, AE, i te prze-dłużywszy nieograniczenie, na iedney z nich AC, od punktu A do B, odcinam AB długość podziałki danej, przez punkt B prowadzę równoległą Bb, względem CE, a ta równoległa odetnie na AE linią Ab, która będzie długością podziałki szuka-ney; podług tey podziałki zrobiona mappa podobna danej, będzie do niej w stosun-ku żadanym $N:M$.

Jakoż, w trójkącie prostokątnym ABB, ponieważ kwadraty z ramion AB, Ab są proporcjonalne odcinkom BX, Xb, to jest ma się $\overline{AB}^2:\overline{Ab}^2=BX:Xb$ (111, 9. w. 3), iest zaś $BX:Xb=CD:DE=M:N$, więc $\overline{AB}^2:\overline{Ab}^2=M:N$; czyli figura wykreślona na AB do figury podobnej wykreślonej na Ab iak $M:N$ (111, 16); iest zaś figura wykreślona podług długości AB, mappą daną, przeto figura podobna, wykreślona podług długości Ab, będzie mappą szuka-ną. A ponieważ proporcya $\overline{AB}^2:\overline{Ab}^2=M:N$, daie $Ab=\sqrt{\overline{AB}^2 \times \frac{N}{M}}=\sqrt{AB \times N \times \frac{AB}{M}}$, więc długość Ab podziałki szukanej; o-trzymam; wynaydując średnią proporcyo-

nalną między długością AB podziałki danej, a tą samą długością pomnożoną przez stosunek N powierzchni mappy szukanej,

$\overline{M}$

do powierzchni mappy danej.

I tak np. jeżeli mappa dana ma się prze-
robić na 2, 3, 4 i t. d. razy mniejszą, albo
na 2, 3, 4 i t. d. razy większą: w pierw-
szym razie, podziałki szukanej długość Ab ,
wyrazi się przez $\sqrt{AB \times \frac{AB}{2}}$, $\sqrt{AB \times \frac{AB}{3}}$,

$\sqrt{AB \times \frac{AB}{4}}$ i t. d.; w drugim, przez $\sqrt{AB \times 2AB}$,
 $\sqrt{AB \times 3AB}$, $\sqrt{AB \times 4AB}$ i t. d.

Niech fig. 21, wyraża mapę, którą mam
przebrać na dwa razy mniejszą. Prowa-
dząc ołówkiem na mappie danej dwie li-
nie AB , AC do siebie prostopadłe, i na
pierwszą z nich AB , przeniosłszy z po-
działki tej mappy pewną liczbę części
równych, na przykład 4, na drugą AC ta-
kich samych części, np. 3, i przez punkta
podziałów poprowadziwszy równoległe
do AB , AC , podzielę daną mapę na kwa-
draty, iak pokazuje figura.

Na mocy formuły $\sqrt{AB \times \frac{AB}{2}}$, wynaydu-
ję długość podziałki mappy szukanej, bio-
rąc średnią proporcjonalną między długo-
ścią podziałki danej, i długości tej poło-
wą (III, 25); a znalezioną długość podzieli-
wszy na tyle części równych, ile ich ma
podziałka dana, otrzymam podziałkę map-
py szukanej.

Fig. 22. Prowadzę na papierze dwie linie ab , ac
do siebie prostopadłe, i na pierwszej

z nich ab, p odług znalezionej podziałki odcinam części równych 4, na drugiej ac , takich części 3, a przez punkta podziałów poprowadziwszy równoległe względem ab , ac , otrzymam prostokąt bc , zamykający tyle równych kwadratów, ile ich jest w prostokącie BC .

To mając, łatwo teraz za pomocą *cyr-Fig. 21.* kła i podziałek przenieść na prostokąt bc , 22. wszystkie części mappy zamknięte w prostokącie BC . I tak *np.* chcąc przenieść położenie rzeki $DEFG$, mierzę linią HG podług podziałki mappy danej, a ile części ta linia zamykać będzie, tyle ich wzięwszy z podziałki znalezionej, i te, na boku odpowiedniego kwadratu odciawszy od h , do g , oznaczę punkt g rzeki odpowiedni punktowi G . Podobnie ile części zamyka linia KF na podziałce danej, tyle ich wzięwszy podług podziałki znalezionej, od k do f , i połączęwszy linią wężykową punkta g , f , oznaczę na prostokącie bc , część gf rzeki, odpowiednią części FG . Tym samym sposobem wyraziwszy na prostokącie bc , położenie całej rzeki $DEFG$, i wszystkich przedmiotów znajdujących się na mappie BC , zrobię mapę bc , dwa razy mniejszą od pierwszej.

54. Gdyby mappa dana, przerobić się *Fig. 21.* mająca na mniejszą lub większą od niej, 22. nie miała podziałki; wtedy podług miary dowolnie wziętej podzieliwszy daną mapę na kwadraty składające prostokąt BC , zamiast szukania podziałki dla mappy nowej, wynayduję taką linią prostą (53), naktóreyby wystawiony kwadrat, tak się

niał do jednego z kwadratów składających prostokąt BC, iak się ma powierzchnia mappy szukanej, do powierzchni mappy danej. Poczem wykreśliwszy prostokąt bc zamykający w długości i szerokości swojej tyle razy wziętą linią znaną, ile jest części równych w długości i szerokości prostokąta BC, i przez punkta podziałów poprowadziwszy równolegle względem ab, ac, podzielił prostokąt bc na tyle równych kwadratów, ile ich jest w prostokącie BC. Aże, iaki mieć będzie stosunek jeden z kwadratów prostokąta BC, do któregokolwiek z kwadratów prostokąta bc, w takim będzie i powierzchnia mappy zamkniętej w prostokącie pierwszym, do powierzchni mappy szukanej zawartej w prostokącie drugim; więc na kwadratach prostokąta bc, umieściwszy proporcjonalnie wszystkie przedmioty znajdujące się w kwadratach odpowiednich prostokąta BC, otrzymam mapę która do danej będzie w stosunku danym.

Fig 23. 55. Chcąc długość daną podziałki przerobić na inną, która do danej byłaby w stosunku N: M; prowadzi się na papierze linia prosta $AB=M$; i z punktu B iako środka długością $BC=N$ zakreśla się łuk DCE, a z punktu A długością AB, łuk drugi FCB, przecinający się z pierwszym w punkcie C; prowadzi się od C do A linia AC; nakoniec z punktu A, promieniem AG równym długości danej podziałki zakreśliwszy łuk GKH, będzie linia prosta HG długością podziałki szukana. Jest bowiem $AG:GH=AB:BC=M:N$. (III, 6).